

множество пристрастия в усилията му да внуши определена идея. Атакувайки интелигенцията, Захарий Стоянов на практика атакува управляващата консервативна партия и нейните привърженици, които попълват голяма част от административния апарат. Съвсем обяснимо е в такъв случай ожесточението му срещу тези, които настанявайки се на държавна служба започват постепенно да се откъсват от народа, нехаят за неговото положение и се грижат единствено за "гечинмека".

Това остро, критично отношение към интелигенцията Захарий Стоянов също наследява от Любен Каравелов и Христо Ботев, които поставят извънредно високи задачи и критерии пред нея, не могат да сдържат искреното си разочарование и да не кажат, че "нашето развитие има повече разрушащи, нежели възкръсващи характер"³⁰ и единственото, което може да помогне е молитвата: "Нека ни дава господ бог повече разум и по-малки пьпове!"³¹.

Не по-малко критичен, злъчен, остър е и Захарий Стоянов. В статията си "Нео-провержима истина е"³² той твърди, че българското образование и българската интелигенция не са допринесли с нищо за развитието на народа: земеделското производство продължава да бъде примитивно, допотопно и си остава ниско ефективно; изделията на занаятчиите и крехката ни промишленост продължават да се произвеждат все така груби, непрактични и прекалено скъпи, за да издържат конкуренцията на евтините и качествени западни стоки; народът продължава да живее мизерно, без каквото и да било елементарно понятие за хигиена; суеверията и предразсъдъците продължават да се ширят и оказват своето вредително действие; интелигенцията продължава да нехае и пренебрегва своето високо предназначение и големи отговорности. Зад достигането и запазването на това плачевно състояние, според Захарий Стоянов, главната вина носи върху себе си интелигенцията - "И най-после, какъв грях е сторил българският народ на всички лакоми, било за слава или за пари, и на всичките ония полуумни писатели, та тия последните го наказуват морално или умствено със своите литературни произведения. Нека казува кой както му е воля, а ние ще да речем, че ако нашите многочислени писатели и преводачи бяха работили по-умно и по-патриотически, то ние да би достигнали досега да се посочваме с пръст и да ни казват "блазе им"³³.

Както проличава не само във вижданията си за интелигенцията, но и за литературата Захарий Стоянов остава повече възрожденец, отколкото човек на новото време. Литературата, литературната дейност, писателят - те трябва да допринасят за "ползата и напредъка на народа", в противен случай нямат право на живот и на тях трябва да се гледа като на шарлатанство, да се подлагат на убийствена критика. След време, в тези негови разбирания настъпва известна промяна, той изтъква думи като "авторски кеф", но и тогава утилитарното отношение към творчеството няма да изчезне напълно. Личностното, творческото самосъзнание мъчително бавно ще взема връх над доминиращото у него колективно съзнание, останало като завет от Възраждането.

Отношението му към науката, но към истинската, също е било винаги положително. Може би са оставили следа в съзнанието на Захарий Стоянов каравеловите